

**МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
(Мінсоцполітики)**

вул. Еспланадна, 8/10, м. Київ, 01601, тел.: (044) 289-70-60, факс: (044) 289-00-98 E-mail: info@mlsp.gov.ua,
Код ЄДРПОУ 37567866, реєстраційний рахунок 35213015078737 в ДКСУ м. Києва, МФО 820172

09.10.2019 № 443/0/221-19/57

На № _____ від _____

**Обласні, Київська міська
державні адміністрації**

Про влаштування дітей до інтернату
спеціальної / санаторної школи /
центру на вихідні та святкові дні

Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 221 було затверджено Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, а постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2018 № 1026 - Положення про санаторну школу.

Так, відповідно до пункту 17 Положення про спеціальну школу, пункту 5 Положення про навчально-реабілітаційний центр та пункту 19 Положення про санаторну школу учні (вихованці) можуть проживати в інтернаті спеціальної / санаторної школи / навчально-реабілітаційного центру (крім вихідних, святкових днів і канікул) у разі, коли перебування в дорозі в один бік перевищує одну годину або відсутнє пряме транспортне сполучення, або за протоколом реабілітації передбачено обмеження фізичного навантаження. За заявою батьків або інших законних представників учня (вихованця) за погодженням із службою у справах дітей за місцем проживання учня (вихованця) його може бути влаштовано до інтернату спеціальної / санаторної школи / навчально-реабілітаційного центру на вихідні та святкові дні, крім канікул.

З метою сприяння реалізації права учнів (вихованців) спеціальних та санаторних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів на виховання та проживання в сім'ї, Міністерством соціальної політики підготовлено рекомендації щодо процедури погодження службою у справах дітей влаштування дитини до інтернату спеціальної / санаторної школи / центру на вихідні та святкові дні, крім канікул.

Просимо довести їх до відома районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад, сільських та селищних рад об'єднаних територіальних громад відповідного регіону для використання в роботі служб у справах дітей центрів, соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, структурних підрозділів з питань соціального захисту населення.

**Генеральний директор Директорату
соціальних послуг та інтеграції**

Ю. Гайдаржи

Солодухіна, 289-55-12

РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо процедури погодження службою у справах дітей влаштування дитини до інтернату спеціальної / санаторної школи / центру на вихідні та святкові дні, крім канікул

I. МЕТА ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОГОДЖЕННЯ

Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 221 було затверджено Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, а постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2018 № 1026 - Положення про санаторну школу.

Відповідно до пункту 17 Положення про спеціальну школу, пункту 5 Положення про навчально-реабілітаційний центр та пункту 19 Положення про санаторну школу учні (вихованці) можуть проживати в інтернаті спеціальної / санаторної школи / навчально-реабілітаційного центру (крім вихідних, святкових днів і канікул) у разі, коли перебування в дорозі в один бік перевищує одну годину або відсутнє пряме транспортне сполучення, або за протоколом реабілітації передбачено обмеження фізичного навантаження. За заявою батьків або інших законних представників учня (вихованця) за погодженням із службою у справах дітей за місцем проживання учня (вихованця) його може бути влаштовано до інтернату спеціальної / санаторної школи / навчально-реабілітаційного центру (далі - Заклад) на вихідні та святкові дні, крім канікул.

Водночас слід пам'ятати, що кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. У 1991 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини і визнала, що сім'я є найкращим середовищем для виховання, розвитку й становлення особистості.

Серед основних засад державної політики України щодо соціального захисту дітей визначено створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, забезпечення пріоритету сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також запровадження у закладах для дітей умов виховання дітей, максимально наближених до сімейних.

Згідно зі статтею 53 Конституції України держава забезпечує доступність, зокрема повної загальної середньої освіти в державних і комунальних закладах освіти.

Саме тому Закон України „Про освіту” визначає, що кожна особа має право здобувати початкову та базову середню освіту в закладі освіти (його філії), що найбільш доступний та наближений до місця проживання особи. Цей же Закон покладає на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування обов'язок щодо підвезення дітей на навчання.

Проте на початок 2018 року Мінсоцполітики було вивчено функціонування 635 закладів інституційного догляду та виховання (далі – інституція), в яких виховувалось 82 385 дітей, з яких лише 7 861 дитина-сирота та дитина, позбавлена батьківського піклування, а також із загальної кількості – лише 15 130 дітей з обмеженням життєдіяльності.

Величезні будівлі (до 95 тис. кв. м) і земельні ділянки (до 125 га на 140 дітей) перетворили інституції на закриті підприємства. Вихованці цих закладів перебувають у соціальній ізоляції – вони відірвані від своєї територіальної громади за місцем походження, навчаються і утримуються в одному приміщенні,

спілкуючись з вкрай обмеженим колом людей. Особливо негативні наслідки інституційний догляд та виховання має для немовлят та дітей у віці до 3 років, адже саме в цьому віці активно розвивається мозок, а регулярна взаємодія дитини зі значимим дорослим безпосередньо впливає на формування ключових навичок дитини, відсутність такого зв'язку є причиною емоційного та фізичного стресу для дитини, руйнує її почуття безпеки.

Більша частина дітей в інституціях мають батьків, які не позбавлені батьківських прав, а тому не можуть бути усиновленими чи влаштованими в сімейні форми виховання. Тобто вони навчаються, а головне проживають та утримуються в інституціях, не будучи сиротами, не маючи серйозних вад розвитку або захворювань. Такі діти практично не повертаються в сім'ю, не мають в подальшому пільг, ні батьківської, ні державної підтримки. Проте, з метою збереження контингенту вихованців, інституціями не проводиться робота щодо надання таким дітям статусу позбавлених батьківського піклування.

Зокрема результати комплексного дослідження, проведеного Представництвом благодійної організації „Надія і житло для дітей” в Україні за підтримки Уповноваженого Президента України з прав дитини протягом 2015–2016 років (далі – комплексне дослідження), свідчать про те, що у санаторних школах-інтернатах відповідно до профілю захворювання дітей не вистачало кваліфікованих медичних працівників. Режим дня, заходи, які використовувалися в таких інституціях, не вирізнялися особливою специфічністю та могли бути запроваджені у кожній школі за місцем проживання хворої дитини (наприклад, із захворюваннями органів дихання, травлення, серцево-судинної системи, сколіозом). Водночас діти із психоневрологічними захворюваннями, з малими або затухаючими фазами туберкульозу, могли отримати санаторне лікування у відповідних закладах охорони здоров'я, а навчатися за індивідуальною програмою.

Аналіз даних моніторингу інституцій, проведений за допомогою електронного ресурсу <http://reforms.esy.es> та сприяння Національного офісу з деінституціалізації при Уповноваженому Президента України з прав дитини, засвідчує, що на початок 2018 року 60% учнів санаторних шкіл-інтернатів проживали у населеному пункті, у якому розташована відповідна школа-інтернат, з них 52% учнів цих закладів не проживали, а лише навчалися (тобто відвідували школу-інтернат як звичайну школу, а кошти, які спрямовувалися на їх цілодобове утримання використовувалися не за цільовим призначенням). Також на той час в санаторних школах-інтернатах перебувало понад 1,7 тис. родинних груп (близько 4 тис. дітей) з причин наближеності закладу до місця проживання та покращеного харчування у порівнянні з іншими закладами освіти.

Також під час комплексного дослідження були зафіксовані випадки, коли висновки, надані обласними психолого-медико-педагогічними консультаціями, здебільшого були формальними з короткою рекомендацією навчання за спеціальною програмою, у них були відсутні індивідуальні рекомендації стосовно вибору форм і методів навчання чи корекційні, розвивальні програми для конкретної дитини. Саме ж діагностування дитини, що проводилося для підготовки висновку, відбувалося в середньому протягом 20–30 хвилин (процедура схожа на екзамен чи співбесіду). Історія життя дитини, умови, у яких вона живе, можливості батьків не вивчалися, додаткова інформація від місцевих соціальних служб не запитувалася. Тобто,

рекомендація щодо місця навчання, а отже і проживання дитини, надавалася швидко і досить поверхнево.

Непоодинокими були випадки, коли від наявного типу спеціальної інституції на відповідній території, у населення саме цієї території „з'являється потреба” в ньому. Зокрема, комплексним дослідженням зафіксована ситуація, за якої у спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті усі учні (88 дітей) мали порушення „легка розумова відсталість”. За походженням із 88 дітей 60 проживали в селі та районі за місцем розташування інституції, 23 дитини мали батьків, які виховувалися в ньому.

Також важливо, що згідно зі статтею 52 Конституції України та статтею 24 Закону України „Про охорону дитинства” на державу покладається обов'язок утримання та виховання виключно дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Щодо дітей, які мають батьків, – обов'язок утримувати дитину до досягнення нею повноліття покладено на батьків (стаття 180 Сімейного кодексу України).

При цьому державою здійснюються заходи, спрямовані на забезпечення гідних умов існування сімей, у яких виховуються діти, зокрема, шляхом надання різних видів допомоги:

допомоги при народженні дитини (надається у розмірі 41 280 грн незалежно від кількості народжених дітей в сім'ї. Виплата здійснюється одноразово у розмірі 10 320 грн і щомісячно протягом 36 місяців – по 860 грн);

соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям (визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом. Крім цього здійснюється доплата на дітей віком від народження до 13 років у розмірі 250 грн, на дітей від 13 до 18 років – 500 грн);

допомоги на дітей одиноким матерям (надається в розмірі, що дорівнює різниці між 100 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців. Максимальний розмір допомоги з 01.01.2019 на дитину до 6 років становить – 1 626 грн, на дитину від 6 до 18 років – 2027 грн);

тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме (надається у розмірі, що дорівнює різниці між 50 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців. Максимальний розмір допомоги з 01.01.2019 на дитину до 6 років становить – 813 грн, на дитину від 6 до 18 років – 1 013 грн);

державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають під опікою, піклуванням, виховуються у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу (становить два прожиткових мінімуми для дітей відповідного віку);

допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях (вид державної допомоги, запроваджений з 13.03.2019, кожна багатодітна сім'я, отримуватиме на третю та наступних дітей до 6-ти років щомісячну допомогу від держави у розмірі прожиткового мінімуму на дитину до 6 років).

Проте наразі виплати різних державних допомог на дитину її батькам або іншим законним представникам припиняються лише у разі, якщо дитина влаштована

до дитячого закладу на повне державне утримання (це тільки діти, влаштовані до будинків дитини, а також діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, у разі, якщо їх не забирають на вихідні та / або канікулярні дні опікун, піклувальник).

Різниця між повним державним та частковим утриманням дитини в інституції по суті полягає тільки в тому, що її можуть на вихідні та канікулярні дні забирати в сім'ю законні представники (як засвідчують численні дослідження ця можливість реалізується далеко не завжди). Зафіксовано безліч випадків, коли батьки з'являються в інституції, до якої влаштували дитину, раз на півроку для того, щоб їх не позбавили батьківських прав.

Отже, батьки, маючи законодавчо закріплений обов'язок щодо утримання дитини за власні кошти, отримують у повному обсязі різні види державної допомоги на неї, навіть у випадку, коли дитина цілодобово утримується в інституції та забезпечується харчуванням, засобами гігієни тощо за рахунок державного та місцевих бюджетів. При цьому відповідно до Закону України „Про загальну середню освіту” та постанови Кабінету Міністрів України від 26.08.2002 № 1243 „Про невідкладні питання діяльності дошкільних та інтернатних навчальних закладів” батьки практично усіх категорій вихованців звільнені від оплати вартості утримання дитини в інституції.

Спостерігається соціальна несправедливість: одні сім'ї, що потребують соціальної підтримки, отримують на дітей різні види державної допомоги, витрачають кошти на їхнє виховання та розвиток, забезпечують зростання своїх дітей у сімейному середовищі, а інші сім'ї, отримуючи таку ж державну допомогу, влаштовують дітей до інституцій, в яких на їхнє утримання додатково виділяються кошти з державного та місцевого бюджетів.

Тобто наразі існують законодавчі та практичні передумови для того, щоб батькам було економічно вигідно влаштовувати своїх дітей до інституцій, що і є однією із головних причин такої великої кількості дітей в Україні, що зростають поза межами родини.

Також на високу інституціалізацію виховання дітей в Україні впливають: неналежний стан доступу в громаді за місцем проживання до соціальних, медичних, освітніх послуг, зокрема відсутність розвиненої мережі загальноосвітніх шкіл у сільській місцевості, з можливістю інклюзивного навчання;

проблеми із підвезенням учнів до шкіл, що змушує батьків влаштовувати своїх дітей в інституції;

ухилення батьків від виконання ними своїх обов'язків по вихованню дітей, низька батьківська компетентність і відповідальність, алкоголізм чи наркозалежність та інші.

З огляду на зазначене здійснення реформування системи інституційного догляду та виховання проголошено одним із пріоритетних напрямів держави, що закріплено:

Національною стратегією у сфері прав людини (Указ Президента України від 25.08.2015 № 501) та Планом заходів з її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393-р);

Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 № 526-р);

Пріоритетним планом дій Уряду на 2019 рік (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1106-р).

Водночас зміна системи інституційного догляду та виховання дітей не може полягати просто в закритті інституцій. Вона передбачає створення системи, яка забезпечує безпечний догляд і виховання дитини в сімейному або наближеному до сімейного середовищі. А це можливо виключно через призму розвитку медичних, освітніх, соціальних та реабілітаційних послуг для сімей з дітьми на рівні громади за місцем їх проживання.

Зокрема у 2018/2019 навчальному році вже створено 8417 інклюзивних класів у 3790 закладах загальної середньої освіти, де навчалися 11 866 учнів, для яких введено 6761 посад асистента вчителя.

Проте наразі стан розвитку медичних, освітніх, соціальних та реабілітаційних послуг для сімей з дітьми на рівні громади є вкрай неналежним, у зв'язку із цим інтернати при Зкладах продовжують своє функціонування.

Тому погодження службою у справах дітей влаштування дитини до Закладу на вихідні та святкові дні, крім канікул, має на меті:

- з'ясування підстав для такого влаштування дитини, а головне – причин, за яких дитина не може перебувати в сім'ї за місцем проживання у вихідні та святкові дні;

- організацію проведення центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та /або фахівцями із соціальної роботи оцінки потреб дитини та її сім'ї для надання сім'ї допомоги, що попередить подальше перебування дітей в інтернаті Закладу у вихідні та святкові дні;

- моніторинг стану забезпечення прав дітей в сім'ях, для виявлення та соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та влаштовуються в інтернати Закладів на вихідні та святкові дні через ухиляння батьків від виконання обов'язків по їх вихованню;

- недопущення зловживання правом батьків на влаштування дитини до інтернату Закладу на вихідні та святкові дні всупереч інтересам дитини та її праву на виховання та проживання в сім'ї;

- надання матеріалів структурним підрозділам з питань соціального захисту населення для аналізу потреб дітей та їх сімей, незадоволеність яких призводить до влаштування дітей до Закладів на вихідні та святкові дні, крім канікул, для якісного визначення потреб відповідної громади у соціальних послугах.

Таким чином вищезазначена процедура є частиною системи державного контролю за реалізацією права дітей на належне батьківське виховання відповідно до статті 152 Сімейного кодексу України.

II. ПРОЦЕДУРА ПОГОДЖЕННЯ

Рекомендовано організувати такий алгоритм дій при погодженні службою у справах дітей влаштування дитини до інтернату Закладу на вихідні та святкові дні, крім канікул (далі - Погодження):

1. Погодження може бути надане за особистим зверненням батьків, інших законних представників дитини до служби у справах дітей за місцем свого проживання із зазначенням:

- прізвища, ім'я та по батькові дитини, найменування Закладу, до якого вона влаштована, підстав для влаштування дитини саме до цього типу Закладу;

- дати (дат – не більше двох пар вихідних та / одного святкового дня на місяць), коли існує потреба влаштування дитини до інтернату Закладу та обґрунтованих причин, за яких дитина не може бути забрана з інтернату в сім'ю за місцем проживання (потреба у стаціонарному лікуванні батьків, роз'їзний характер роботи, змінна робота, вахтовий метод роботи).

Рекомендований термін дії Погодження – не більше місяця з обов'язковим зазначенням вихідних та святкових дат місяця, протягом яких дитина буде перебувати в інтернаті.

2. Враховуючи мету надання Погодження, служба у справах дітей виносить питання доцільності його надання на засідання Комісії з питань захисту прав дитини, на якому:

- розглядається звернення батьків, інших законних представників дитини, заслуховуються їх пояснення щодо необхідності влаштування дитини до інтернату Закладу на вихідні та святкові дні, крім канікул;

- у разі наявності, вивчаються матеріали, або заслуховується думка членів Комісії з питань захисту прав дитини, в поле зору яких сім'я потрапляла раніше;

- приймається рішення про доцільність або недоцільність надання Погодження із обов'язковими вказівками центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та /або фахівцю із соціальної роботи щодо проведення оцінки потреб дитини та її сім'ї для надання сім'ї допомоги, що попередить подальше перебування дітей в інтернаті Закладу у вихідні та святкові дні.

Якщо питання доцільності надання Погодження розглядається повторно, Комісією з питань захисту прав дитини при прийнятті рішення враховуються результати вже проведеної оцінки потреб дитини та її сім'ї, а також інформація про заходи, вжиті для попередження подальшого перебування дитини в інтернаті Закладу у вихідні та святкові дні (їх якість, результативність, собівартість у порівнянні із вартістю утримання дитини в інтернаті).

3. При визначенні терміну надання Погодження слід дотримуватись норм Закону України „Про звернення громадян”, зокрема щодо скорочення розгляду звернення на обґрунтовану письмову вимогу батьків, інших законних представників дитини (у разі, якщо виникли неочікувані обставини, за яких дитина не може бути забрана з інтернату в сім'ю на вихідний або у святковий день).

ІІІ. ЗАХОДИ У РАЗІ НАДАННЯ ПОГОДЖЕННЯ

Рекомендовано організувати такий алгоритм дій після надання Погодження:

1. Організація проведення центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та /або фахівцем із соціальної роботи оцінки потреб дитини та її сім'ї (завдання рекомендовано відобразити в протоколі Комісії з питань захисту прав дитини за підписом голови районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті (в разі утворення) ради, сільської, селищної ради об'єднаної територіальної громади).

2. У разі підтвердження інформації про складні життєві обставини, в яких перебуває дитина та її сім'я (у разі наявності) за результатами оцінки потреб, – вжиття заходів, передбачених Порядком взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких,

що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 800.

3. Забезпечення надання дитині та її сім'ї соціальних послуг, спрямованих на відновлення виховного потенціалу батьків, забезпечення проживання дитини в сім'ї, у тому числі послуг представництва інтересів та посередництва у разі потреби дитини та її сім'ї в отриманні медичних, освітніх чи реабілітаційних послуг.

4. Систематичний моніторинг забезпечення права на сімейне виховання дітей, які походять з відповідної адміністративно-територіальної одиниці, влаштованих до інтернатів Закладів, включаючи тих, батьки яких отримали Погодження.

5. Вивчення питання щодо доцільності підготовки та подання до суду позову про позбавлення батьківських прав, відібрання дитини у батьків без позбавлення батьківських прав у випадках, передбачених пунктами 2-5 частини першої статті 164 Сімейного кодексу України.

